

Oponentský posudek diplomové práce

Markéta Doleželová

Josef Kramolín (1730—1802)

Univerzita Karlova – Filozofická fakulta

Praha 2008

Předložená diplomová práce Markéty Doleželové je věnována malířskému dílu Josefa Kramolína. Tento malíř je znám zejména jako autor řady nástěnných maleb a oltářních obrazů v českých chrámech a dalších církevních objektech. Do povědomí se zapsal svým sepjetím s řádem Tovaryšstva Ježíšova, v němž působil jako koadjutor až do jeho zrušení. Z jeho díla se do širšího povědomí zapsaly především malby iluzivních oltářů v pozzovské tradici, ale i některé práce figurální. Jeho tvorba byla považována za natolik charakteristickou pro druhou polovinu 18. století, že byly Kramolínovi v minulosti byly připisovány i práce, které ve skutečnosti neprovedl. Přes rozsah, zajímavost i příznačnost jeho díla zatím nebyla tomuto umělci a jeho činnosti v odborné literatuře věnována dostatečná pozornost a v jeho poznání dosud zejí mezery. Proto lze rozhodnutí Markéty Doleželové zpracovat Kramolínovo dílo ve formě monografie přivítat. Zároveň je zřejmé, že v případě souborného zpracování umělcova díla se vzhledem k jeho velkému rozsahu, formální a ikonografické rozmanitosti, i různorodosti typů zakázek jednalo o úkol nikoli snadný, a to nejen pro frekventanta magisterského studia dějin umění.

Doleželová svou práci pojala jako souborný přehled Kramolínova díla a poznatků o něm. V úvodu své práce zřehledňuje literaturu a prameny. Dále podává informaci o malířově životě. Nejrozsáhlejší část práce je věnována přehledu Kramolínových nástěnných maleb. V kratší kapitole je pak nastíněna jeho tvorba olejových obrazů. Následuje zpráva o umělcových spolupracovnících, po té je představen dobový kontext Kramolínovy umělecké činnosti. Na závěr diplomové práce je zařazena obrazová dokumentace, tabulky s topografickým a chronologickým přehledem Kramolínova díla a soupis použité literatury.

V poznání Kramolínova života a díla Doležalová vychází především ze starší slovníkové literatury, z disertace Jiřiny Liškové z roku 1950 a z recentně publikované práce rakouského badatele Carla Nödl, věnované především životopisným údajům o rodině Kramolínů. Dále se opírá a vlastní poznání a pořízenou fotografickou dokumentaci velkého množství samotných Kramolínových prací.

Autorka v prvé řadě přibližuje českému čtenáři cenné, v domácím prostředí však zatím málo známé pramenné údaje o Kramolínově životě, které před ní publikoval Carl Nödl. Jedná se o rodinnou kroniku Kramolínů a malířův vlastnoruční autobiografický dopis, v němž Josef Kramolín podává zprávu o své umělecké činnosti. Právě tyto materiály, k nimž ovšem Doležalová přistupuje kriticky (v souhlasu se zjištěními Igora Votoupala např. odmítá malířův italský původ, který se pokoušel doložit Nödl), představují cenný příspěvek k poznání celé Kramolínovy tvorby. Tu se pak autorka snaží v samostatné, chronologicky členěné stati přiblížit na velkém množství příkladů, přičemž podává výklad okolností vzniku jednotlivých realizací a především pak jejich formální a ikonografický rozbor.

Práce Markéty Doležalové zpřístupňuje celou řadu zajímavých poznatků o dosud málo poznaných církevních a dalších objektech a jejich vnitřní výzdobě, a kriticky třídí větší množství starších údajů. Přes zajímavost i přínos této práce si zde dovoluji vyslovit některé připomínky a doporučení. Věřím, že nebudou chápány jako negace celé práce, nýbrž jako podnět pro její případné další následné rozvinutí:

Z hlediska dějepisu českého barokního umění by jistě bylo velmi přínosné vypracování soupisového katalogu veškerých Kramolínových prací, nebo alespoň některé jejich skupiny (např. nástěnných či olejových maleb). Taková práce je však – jak autorka v úvodu sama připouští – velmi náročná. Zde byl zvolen kompromis – úvodní statě pojednávají o výběru Kramolínových děl a v závěru je pak připojen stručný seznam. Je však třeba podotknout, že výběr detailněji pojednaných prací byl proveden poněkud náhodně a není zcela vyrovnaný. Autorka sama v úvodu píše, že eliminovala díla chybně připsaná či autorsky problematická – pro takový výběr a odepsání některých děl Kramolínovi však neuvádí potřebné argumenty. V textu dominuje rozbor malovaných iluzivních oltářů, které sice tvoří podstatnou a charakteristickou, ale přeci jen poněkud stereotypní skupinu Kramolínových prací.

Autorka sem dále zahrnuje několik chrámových figurálních cyklů a dalších děl. V úhrnu však pomíjí některé práce, jež pro poznání Kramolínovy tvorby a malířství druhé poloviny 18. století bez zajímavosti rozhodně nejsou (některé z vynechaných prací podle mého subjektivního názoru patří k vrcholným výkonům tohoto malíře). Není přitom zcela jasné, zda a proč autorka tyto práce považuje za málo významné, ani to, zda a proč je Kramolínovi odepisuje.

K některým bodům diplomové práce lze pak navrhnout úpravy a doplnit další údaje. Např. v případě Kramolínovy činnosti v pražském Klementinu je podle mého soudu třeba vedle prací v kostele sv. Klimenta (s. 24) zvážit ještě Kramolínův podíl na výzdobě schodišťové kaple sv. Jana Nepomuckého a Nového matematického sálu.¹ U kostela sv. Mikuláše se autorka hlouběji dotýká pouze výmalby kaplí sv. Barbory a sv. Anny (s. 24-26), ačkoli malířův podíl na výzdobě tohoto chrámu byl větší. Kramolín sám se, jak Doleželová sama uvádí, hlásí i k pracím v oratoři a v dalších kaplích. Alespoň některé tyto dosti kvalitní práce mají charakter Kramolínovy tvorby a jeho podíl na jejich vzniku patrně není možné označit za pouhou výpomoc Krackerovi (jak uvedeno v příloženém seznamu). Doporučit lze i obecnější rozšíření poznatků o tomto významném chrámu a jeho malířské výzdobě studiem další literatury.² V práci věnované Kramolínovu soubornému dílu by pak rozhodně neměla uniknout intenzivnější pozornosti ani autorem signovaná a datovaná výzdoba refektáře v sousedním profesním domě (zminěná pouze letmo), která je pozoruhodná jak z hlediska formálního, tak i ikonografického a technického.³

Iluzivní oltář v Litoměřickém kostele nese dataci 1772 (ostatní malby nejsou Kramolínovým, ovšem ani Hiebelovým dílem) (s. 26). Ikonografií maleb v ambitu plaského kláštera (s. 32-33) včetně oné od Josefa Kramolína se podrobně

¹ K tomu naposledy Petra Oulíková, *Klementinum. Průvodce*, Praha 2006.

² Srov. zejm. Pavel Preiss, Der Wandel des ikonographischen Programms der Jesuitenkirche st. Niklas auf der Prager Kleinseite, *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, XL, 1987, s. 269-287; Anna Jávora, *Johann Lucas Kracker. Ein Maler des Spätbarock in Mitteleuropa*, Budapest 2005.

³ K té Martin Šolc, Bývalý profesní dům Tovaryšstva Ježíšova na Malostranském náměstí, dnešní budova Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie*, 47/3, 2002, s. 243-250 (245-247).

zabýval Štěpán Vácha.⁴ Obsah jeho článku by zde měl být rovněž reflektován. Výzdobu plaské knihovny autorka zbytečně vyřazuje z Kramolínova díla. Malby byly Jakubu Antonínu Pinkovi připisovány patrně neprávem – ten podle údaje v plaské kronice vyzdobil studovnu (původně v nárožní místnosti, zničené požárem v 19. století), nikoli však vlastní knihovnu (studovna se v kláštorech nacházela obvykle mimo knihovní sál). Malířský rukopis i typika postav na klenbě velkého i malého knihovního sálu jasně ukazují na Kramolína. Rozvrh malby, kde jsou postavy rozmístěny po skupinách nad hlavicemi sloupů po obvodu sálu, navíc nejspíše vychází z Krackerova řešení ve sv. Mikuláši (Pink své postavy umísťoval do středu maleb, jeho rukopis je dosti odlišný).⁵ Pokud pak Kramolín sám v dopise uvedl, že malby v plaské knihovně provedl, není zřejmě další důvod o jeho autorství nadále pochybovat.

Ne zcela jasně se autorka vyjadřuje ke Kramolínově činnosti v Oseku. Zde jsou patrně jeho dochovaným, ikonograficky jistě pozoruhodným dílem malby v sálu opatského domu.⁶ I ty mají své důležité místo v souhrnu Kramolínovy tvorby. Naopak zcela oprávněně Doleželová z přehledu Kramolínových prací vyřazuje např. výzdobu kostela sv. Františka Xaverského v Opařanech, která byla ve starší literatuře někdy Kramolínovi chybně připisována.

S velkou pílí se autorka věnuje popisu a ikonografickému rozboru jednotlivých maleb (u některých konvenčních námětů by však bylo možné jejich výklad poněkud omezit).

V samostatné kapitole – jak bylo řečeno výše – se autorka věnuje kontextu Kramolínovy tvorby. Zde přínosným způsobem nově oceňuje Kramolínovo školení na vídeňské Akademii a jeho spolupráci s Palkem a Krackerem. Jakkoli je Kramolínovo

⁴ Štěpán Vácha, Koncepce a ikonografie freskového cyklu a dalších nástěnných maleb J. A. Pinka a F. A. Müllera v konventu plaského kláštera, in: Jiří Fák (ed.), *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, Sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. - 13. května 2005, Plasy - Mariánská Týnice 2005, s. 49-55.

⁵ K tomu Martin Mádl, Autoři nástěnných maleb v plaském klášteře, in: Jiří Fák (ed.), *Plaský klášter a jeho minulý i současný přínos pro kulturní dějiny*, Sborník příspěvků ze semináře konaného v Plasích a Mariánské Týnici ve dnech 11. - 13. května 2005, Plasy - Mariánská Týnice 2005, s. 57-71.

⁶ K nim Štěpán Vácha, Barokní donátorské a zakladatelské scény v cisterciáckých kláštorech v Čechách a na Moravě, *Umění*, 52, 2004, s. 490-505.

dílo v úhrnu eklektické, přeci jen českému prostředí zprostředkovalo některé aktuální podněty vycházející z vídeňského centra – a to jak v oblasti figurální malby tak zejména v módních dekorátérských pozdně rokokových a klasicistních pracích.⁷ Povědomější složkou Kramolínovy činnosti byla dosud spíše tvorba iluzivních malovaných oltářních architektur, vycházející z teoretického i praktického díla Andrey Pozza a jeho následovníků. Problematice iluzivních oltářů jako svébytnému fenoménu věnuje Doleželová více pozornosti a podává přehled významných realizací v oblasti tvorby iluzivních oltářů. Zde si všímá především činnosti Johanna Hiebela, Steinfelse, Josefa Luxe, Jana Kubena⁸ i Kramolínova bratra Václava.⁹ Kramolínovu tvorbu malovaných architektur se Doleželová snaží zařadit do širších evropských souvislostí kvadrurní malby. V jejím studiu se opírá zejména o netištěnou disertaci Pavla Preisse, která je vskutku jednou z nejpodstatnějších prací na toto téma, a to nejen u nás. Přes nespornou závažnost této tiskem bohužel nevydané práce by zde však bylo možné poznání rozšířit ještě studiem několika novějších titulů.¹⁰

Ve svém posudku jsem uvedl několik připomínek k jednotlivým částem předložené práce. Ty by bylo možné vyslovit i k některým nepřesnostem (Palko zřejmě nemaloval kupoli chrámu sv. Víta, autorem jedné z maleb nebyl V. ale K. Škréta, Kramolín se s Pozzovým dílem asi neseznámil ve vídeňském kostele sv. Anny apod.).

⁷ Pro další studium typologie dekorativních nástěnných maleb na přelomu baroka a klasicismu a pro přehled odborné diskuse na toto téma doporučuji prostudovat práci Thomas DaCosta Kaufmann, *Painterly Enlightenment. The Art of Franz Anton Maulbertsch, 1724-1796*, Chapel Hill 2005. K malbě iluzivních štukových dekorací viz též Thomas Johannes Kupferschmied, *Stucco finto oder der Maler als "Stukkator". Der fingierte Stuck von Egid Schor bis zu Januarius Zick: Der fingierte Stuck als Leitform der Barocken Deckenmalerei in Altbayern, Schwaben und Tirol*, Frankfurt am Main 1995.

⁸ V případě Kubenovy tvorby by bylo možné připomenout jeho patrně nejvýznamnější práci, výzdobu jezuitského kostela ve slezském Břehu. Zdejší iluzivní oltář byl navíc podroben zajímavým zkoumáním (Antonina Zaba).

⁹ Lze jen doplnit, že iluzivní oltáře u nás malovali dále i Jan Ezechiel Vodňanský (Pšovka u Mělníka) či Eliáš Dollhopf (Kynšperk nad Ohří).

¹⁰ Srov. zejm. Ingrid Sjöström, *Quadratura. Studies in Italian Ceiling Painting* (Acta universitatis Stockholmiensis), Stockholm 1978; Ulrike Knall-Brskovsky, *Italianische Quadraturmalerei in Österreich* (Dissertationen zur Kunstgeschichte 21), Wien - Köln - Graz 1984; Alberta Battisti (ed.), *Andrea Pozzo*, Milano - Trento 1996; ad.

V celku bych však chtěl přivítat autorčin zájem o Kramolínovo dílo a o barokní nástěnnou malbu vůbec, zpřehlednění byť neúplného souboru jeho maleb i některá zajímavá zjištění a podnětné úvahy. Věřím, že ji tento zájem bude provázet i nadále a v budoucnu ucelí soupis Kramolínova díla a dále prohloubí jeho poznání. Za zvážení by pak stálo hlubší monotematické zpracování některé jeho vybrané složky – zde se nabízí zejména Kramolínova tvorba iluzivních architektur, které Doleželová věnovala zvýšenou pozornost.

Vzhledem k uvedenému předloženou diplomovou práci Markéty Doleželové, věnovanou malířskému dílu Josefa Kramolína, doporučuji k přijetí.

V Praze 12. září 2008

PhDr. Martin Mádl, Ph.D.